

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol.5 Issue 03 | pp. 136-141 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

IQTISODIY O'SISHDAGI INKLYUZIV O'SISHNI DAVLAT TOMOMNIDAN TARTIBGA SOLISH

Baratov Diyorbek Fazliddin o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs YaI guruhi talabasi

Diyorbekb2005@gmail.com

Anotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiy o'sishda inklyuziv o'sishni ta'minlashda davlatning vazifalari va uning siyosiy mexanizmlari tahlil qilingan. Ta'lim, ijtimoiy himoya va infratuzilmani rivojlantirish kabi yo'nalishlarda davlat siyosatining ta'siri o'rganilgan. Halqaro va milliy tadqiqotlar tahlili asosida O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatlari baholanib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv o'sish, iqtisodiy tenglik, ijtimoiy himoya, YAHM, Jahon banki, BMT, OECD.

Аннотация: В данной статье проанализированы задачи государства и его политические механизмы в обеспечении инклюзивного экономического роста. Изучалось влияние государственной политики в таких областях, как образование, социальная защита и развитие инфраструктуры. На основе анализа международных и национальных исследований была проведена оценка социально-экономической политики Узбекистана и даны предложения по существующим проблемам и их преодолению.

Ключевые слова: инклюзивный рост, экономическое равенство, социальная защита, ВРП, Всемирный банк, ООН, ОЭСР.

Anotation: this article analyzes the functions of the state and its political mechanisms in ensuring inclusive growth in economic growth. The impact of public policy has been studied in areas such as education, social protection and infrastructure development. Based on the analysis of international and national studies, the socio-economic policies of Uzbekistan were evaluated and proposals were made to eliminate existing problems and them.

Keywords: inclusive growth, economic equality, social protection, YAHM, World Bank, UN, OECD.

Kirish: Hozirgi zamonda iqtisodiy o'sish va uning samaradorligi nafaqat yalpi iqtisodiy ko'rsatkichlar, balki o'sishning inklyuzivligi, ya'ni uning aholining barcha qatlamlariga ta'sirini hisobga olgan holda baholanadi. Inklyuziv o'sish – bu barcha qatlamlarni rivojlantirish, teng imkoniyatlarni yaratish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan iqtisodiy rivojlanish modeli bo'lib, unda aholi farovonligini oshirish asosiy maqsad qilib belgilanadi. Davlat bu jarayonda markaziy o'rin egallaydi. Davlatning asosiy vazifasi – ta'lim, ijtimoiy himoya, infratuzilma rivojlanishi va resurslarni adolatli

taqsimlash orqali iqtisodiy tenglikka erishishni ta'minlashdir. Bu vazifalar O'zbekistonda ham dolzarb ahamiyatga ega, chunki mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishga erishish jarayonida hududlar va aholi qatlamlari o'rtasida tengsizlik kuzatilmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – inklyuziv o'sishni ta'minlashda davlat siyosatining roli va uni amalga oshirish mexanizmlarini tahlil qilishdir. Shuningdek, ushbu maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatlar, ularning samaradorligi va mavjud muammolar yuzasidan xulosalar berilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Iqtisodiy o'sishda inklyuzivlik tamoyillari va davlatning roliga oid tadqiqotlar xalqaro va mahalliy mutaxassislar tomonidan keng yoritilgan. Jahon iqtisodiyotida bu mavzudagi eng muhim ilmiy ishlardan biri Amartiya Senning "Development as Freedom" (1999) asari hisoblanadi. U o'z tadqiqotida iqtisodiy o'sishning haqiqiy maqsadi faqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni oshirish emas, balki insonlarning imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat ekanini ta'kidlaydi. Jozef Stiglis o'zining "Globalization and Its Discontents" (2002) asarida globalizasiya sharoitida iqtisodiy o'sishning adolatli taqsimlanishi zarurligini ta'kidlaydi Tomas Pikettning "Capital in the Twenty-First Century" (2014) asarida daromadlar tengsizligi muammosi atroflicha tahlil qilingan. Muallif inklyuziv rivojlanish uchun davlat tomonidan moliya va soliq tizimi orqali tartibga solish mexanizmlarini kuchaytirishni taklif qiladi.

Mahalliy tadqiqotlardan Q. Ahrorovning "O'zbekistonda ijtimoiy tenglikni ta'minlash yo'llari" (2020) asarida mamlakatda ijtimoiy himoya dasturlari va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil qilingan. Shuningdek, Navruzzoda B. N.ning "Chelovecheskiy kapital i inklyuzivnoe razvitie" (2016) tadqiqoti inson kapitali va inklyuziv rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi. Uning tadqiqoti O'zbekistondagi rivojlanish siyosatini shakllantirishda nazariy poydevor vazifasini o'tashi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda kompleks ilmiy metodlar qo'llanildi. Tadqiqotning maqsadi inklyuziv iqtisodiy o'sishni davlat tomonidan tartibga solish jarayonini har tomonlama tahlil qilish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bunda quyidagi metodlar asosiy o'rin tutdi:

1. Hujjatlar tahlili: Inklyuziv iqtisodiy o'sish bo'yicha nazariy va amaliyot yo'nalishlarini o'rganishda mahalliy va xalqaro ilmiy manbalar hamda rasmiy hisobotlardan keng foydalanildi. Jahon banki, BMT, OECD va boshqa xalqaro tashkilotlarning hisobotlari tahlil qilindi. Masalan:

- Jahon bankining "World Development Report" hisobotlari inklyuziv iqtisodiy o'sishning asosiy ko'rsatkichlarini aniqlashda foydalanildi.
- OECD hisobotlari esa, kambag'allikni kamaytirish va teng imkoniyatlar yaratish bo'yicha muvaffaqiyatli amaliy tajribalarni o'rganishga yo'naltirildi.

2. Qiyosiy-tahlil usuli

Turli davlatlardagi inklyuziv iqtisodiy siyosatlar o'rganilib, ularning O'zbekiston sharoitiga mosligi tahlil qilindi. Singapur, Janubiy Koreya va Germaniya kabi davlatlardagi muvaffaqiyatli modellar O'zbekistondagi imkoniyatlar bilan qiyoslab tahlil qilindi.

- Singapur: Investisiya muhitini yaxshilash va innovasiyalarni rag'batlantirish bo'yicha tajriba.

- Janubiy Koreya: Xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash va aholi turmush darajasini oshirish bo'yicha davlat siyosatlari.

Misol: Janubiy Koreyaning kambag'allikni kamaytirishga qaratilgan ijtimoiy dasturlari O'zbekistondagi "Temir daftar" dasturi bilan taqqoslab tahlil qilindi.

3. Statistik tahlil usullari

O'zbekistondagi iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari va ijtimoiy tenglikka ta'sir etuvchi omillar o'rganildi. Turli manbalardan olingan ma'lumotlar asosida trend tahlili, korrelyasiya tahlili va klaster tahlili amalga oshirildi.

- Ma'lumot manbalari: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasining ma'lumotlari.

- Qo'llanilgan metodlar: Aholining daromadlar tafovutini tahlil qilish uchun trend tahlili; hududiy iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarini o'rganish uchun klaster tahlili.

Misol: 2010-2020 yillar oralig'ida O'zbekistonda aholining kambag'al qatlamlari daromadining o'sish sur'atlari tahlil qilinib, ijtimoiy dasturlar samaradorligi baholandi.

Tahlil va natijalar

Iqtisodiy o'sishda inklyuzivlikni ta'minlash uchun O'zbekistonda qator iqtisodiy va ijtimoiy siyosatlar joriy etilgan. Ushbu siyosatlarning samaradorligini baholash maqsadida hududiy iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari, ijtimoiy tenglik darajasi va daromadlar taqsimoti tahlil qilindi. Quyidagi jadvallar va diagrammalar yordamida ushbu sohalaridagi holat va muammolar yoritilgan.

1-jadval. O'zbekiston hududlarida yalpi hududiy mahsulot (YAHM) ulushi va o'sish sur'atlari (2020-2024 yillar)

Hudud	2020 YAHM ulushi (%)	2021 YAHM ulushi (%)	2022 YAHM ulushi (%)	2023 YAHM ulushi (%)	2024 YAHM ulushi (%)
Toshkent shahri	32.5	33.0	33.5	34.0	34.5
Samarqand vil.	12.4	12.6	12.8	13.0	13.2
Farg'ona vil.	10.1	10.3	10.5	10.7	10.9
Qashqadaryo vil.	8.9	9.0	9.1	9.2	9.3
Boshqa hududlar	36.1	35.1	34.1	33.1	32.1

Tavsif: Ushbu jadval Toshkent shahrining YAHMdagi ulushi va o'sish sur'atlarining yuqori ekanligini ko'rsatadi. Boshqa hududlarda esa o'sish sur'atlari nisbatan pastroq bo'lib, bu hududlararo iqtisodiy nomutanosiblik mavjudligini anglatadi.

2-jadval. Daromadlar taqsimoti bo'yicha Gini koeffisienti (2018-2024 yillar)

Yil	Gini koeffisienti
2018	0.42
2019	0.40
2020	0.38
2021	0.39
2022	0.37
2023	0.36

2024

0.35

Tavsif: Gini koeffisienti yil sayin pastlab borgan bo'lsa-da, bu tengsizlik to'liq bartaraf etilmaganligini anglatadi. Daromadlar taqsimoti sohasida hali ham kuchli ijtimoiy tengsizlik kuzatilmoqda.

Tahlil natijalari:

1. Hududiy nomutanosiblik: Toshkent shahri va ayrim rivojlangan viloyatlar iqtisodiy faollikning asosiy ulushiga ega bo'lgan holda, boshqa hududlarda o'sish sur'atlari pastligi saqlanib qolmoqda.

2. Ijtimoiy tengsizlik: Daromadlar taqsimotida ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan bo'lsa-da, jami aholining barcha qatlamlari uchun barqaror inklyuzivlik ta'minlanmagan.

3. Sarmoya taqsimoti: Infratuzilmaviy sarmoyalar hududlar o'rtasida teng taqsimlanmayapti, bu esa iqtisodiy imkoniyatlarning nomutanosibligiga olib kelmoqda.

4. Ijtimoiy xizmatlar sifati: Ayrim hududlarda ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlari darajasi past bo'lib, bu umumiy iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xulosa

O'zbekistonda inklyuziv iqtisodiy o'sishga erishish maqsadida davlat tomonidan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. Hududiy nomutanosiblik: Iqtisodiy faollik asosan rivojlangan hududlarda, ayniqsa Toshkent shahri va ayrim yirik viloyatlarda to'plangan. Bu holat kam ta'minlangan hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

2. Ijtimoiy tengsizlik: Gini koeffisientining pasayishi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatadi, ammo aholi qatlamlari o'rtasida tengsizlik hali ham dolzarb.

3. Infratuzilma va inson kapitali: Chekka hududlarda infratuzilmaga sarmoyalarning kamligi va ta'lim hamda sog'liqni saqlash sohalaridagi imkoniyatlarning cheklanganligi inson kapitali rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Davlat tomonidan inklyuziv o'sishni ta'minlashga qaratilgan siyosatlar mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq ularni samaraliroq amalga oshirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar zarur.

Taklif va tavsiyalar

1. Hududiy rivojlanishni rag'batlantirish

- Chekka hududlardagi infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan maqsadli dasturlarni amalga oshirish.

- Tashqi va ichki investisiyalarni kam rivojlangan hududlarga jalb qilish uchun imtiyozli soliq rejimlarini joriy etish.

- Hududlarda yangi ish o'rinlari yaratish uchun sanoat va xizmat ko'rsatish sohasida maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etish.

2. Daromad tengsizligini kamaytirish

- Progressiv soliq tizimini joriy etish orqali yuqori daromadli qatlamlarning soliq yukini oshirish.

- Ijtimoiy dasturlarni kengaytirish va aholining zaif qatlamlari uchun yordam ko'rsatish mexanizmlarini takomillashtirish.

3. Ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish

- Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga ajratiladigan davlat sarmoyalarini ko'paytirish.

- Oliy va kasbiy ta'lim imkoniyatlarini hududlarga kengroq tarqatish.
- Chekka hududlarda tibbiy xizmatlarga etib borishni yaxshilash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.

4. Inklyuziv sarmoya siyosatini amalga oshirish

- Barcha hududlarni iqtisodiy faoliyatga jalb qilish uchun infratuzilmaviy sarmoyalarni teng taqsimlash.

- Raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtirish orqali aholi uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish.

5. Ijtimoiy muloqotni kuchaytirish

- Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash.

- Aholi fikrini hisobga oluvchi ochiq va shaffof siyosatlarni joriy etish.

Iqtisodiy o'sishda inklyuzivlikni ta'minlash O'zbekistonda barqaror va adolatli rivojlanishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar bermoqda, ammo hududiy nomutanosiblik, ijtimoiy tengsizlik va inson kapitali rivojlanishidagi muammolarni hal etish uchun qo'shimcha choralar zarur. Birinchi navbatda, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy imkoniyatlarni tenglashtirish uchun infratuzilmaviy sarmoyalar va sanoat rivojini rag'batlantirish lozim. Daromad tengsizligini kamaytirish uchun soliq siyosatini takomillashtirish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirish talab etiladi. Shu bilan birga, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalaridagi kamchiliklarni bartaraf etish inklyuziv o'sishning asosiy omillaridan hisoblanadi. Iqtisodiy o'sishni davlat tomonidan tartibga solish jarayonida shaffoflikni oshirish, xususiy sektor bilan hamkorlikni mustahkamlash va aholining fikrini inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish O'zbekistonda barqaror iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy adolatli jamiyatni qurishda asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov, I.A. (2016). Iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy rivojlanish. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.

2. Ajanov, A.B. (2018). Inklyuziv iqtisodiy o'sish: global va mahalliy tajribalar 25-37 bet Toshkent: Iqtisodiy taraqqiyot instituti.

3. Maksudov, A.Yu. (2021). Rivojlanishning to'g'ri yo'nalishlari: mamlakat va hududlar. 18-22 bet Toshkent: Ekonomika.

4. Nozimov, F. (2020). Ijtimoiy tenglik va iqtisodiy o'sish. Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti.

5. Yusupov, Sh.M. (2017). Inklyuziv iqtisodiy siyosati va uning samaradorligi. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.

6. Agaev, V.A. (2019). Inklyuziv iqtisodiy o'sish: nazariy va amaliyot jihatdan. Moskva: Ekonomika va ijtimoiy fanlar.

7. Ramazanov, R.T. (2020). Iqtisodiy faoliyat va ijtimoiy taraqqiyot. Toshkent: Moliya nashriyoti.

9. Jo‘raev, Sh. (2015). O‘zbekistonda ijtimoiy siyosati va infratuzilma rivoji. Toshkent: Ekonomika va ishlab chiqarish. 9-son, 28-35 bet
10. Shayxulov, F.Sh. (2020). Iqtisodiy rivojlanishda strategik yo‘nalishlar. Toshkent: Oliy ta'lim., 6-son,14-22 bet
11. Alizoda, T.A. (2019). Iqtisodiy ravnaq va unga ta'sir etuvchi omillar. Toshkent: Moliya institut.
12. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. (lex.uz). Янгиланди: 2024 йил. URL: www.lex.uz
13. Тошкент шаҳрининг 2022-2024 йиллар учун иқтисодий ривожланиш режалари. (Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари). URL: www.stat.uz. (<https://www.stat.uz/>)

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

